

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

**Л.Н. ГУМИЛЕВ атындағы
ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЗАҢ ФАКУЛЬТЕТІНІҢ
кұрылғанына 20 жыл толуына арналған
«ҚҰҚЫҚ ЖҮЙЕСІ МЕН ЗАМАНАУИ МЕМЛЕКЕТ: МӘСЕЛЕЛЕРІ,
ДАМУ ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ЖИНАҒЫ
17 мамыр 2019 жыл, Нұр-Сұлтан қ.**

МАТЕРИАЛЫ СБОРНИКА

Международной научно-практической конференции
**«ПРАВОВАЯ СИСТЕМА И СОВРЕМЕННОЕ ГОСУДАРСТВО:
ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»**
посвященной 20 летию
**ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
ЕНУ имени Л.Н. ГУМИЛЕВА
17 мая 2019 года, г. Нур-Султан**

Нұр-Сұлтан, 2019

**ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1
К18**

Редакциялық алқа:

Амандықова С.К., Ибрагимов Ж.И., Өмірзақов П.К., Хайрмуханмедов Н.И., Тлепина Ш.В., Нурмағамбетов А.М., Сембекова Б.Р., Мырзатаев Н.Д., Женисов С.К. Баймолдина С.М., Бердиярова Ж.С., Абаева Х.

Заң факультетінің құрылғанына 20 жыл толуына арналған «Құқық жүйесі мен заманауи мемлекет: мәселелері, даму үрдістері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы 17 мамыр 2019 жыл. Жалпы редакциясын басқарған: Е.Б.Сыдықов. – Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019. – 687 бет.

ISBN 978-601-337-176-4

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің заң факультетінің құрылғанына 20 жыл толуына арналған «Құқық жүйесі мен заманауи мемлекет: мәселелері, даму үрдістері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы және құқықтық мемлекеттік: қоғамды жаңғырту және тұрақтылық, Қазақстан Республикасындағы азаматтық құқықтың дамуы мен қазыргі құрылу тенденциялары, қылмыстық сот төрелігі: заманауи заңдар жүйесіндегі дәстүрлер мен жаңалықтар, заманауи мемлекеттің жүйесінде өзгерістер енгізудің халықаралық құқығының ықпалы, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасындағы құқықтар туралы ғылыми мақалаларды қамтиды. Жинақ заңгер мамандарға және барша қауымға арналған. Барлық материалдар авторлардың баяндауында жарияланды.

ISBN 978-601-337-176-4

ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1

© Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019

**МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

СЕКЦИЯ 1 ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО: СТАБИЛЬНОСТЬ И ОБЩЕСТВЕННАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ		
Abdikarym S.	Legal issues of cyber security in the Republic of Kazakhstan	12
Chumakova A.V., Pletyago T. Y.	The Perspectives of Anti-Corruption Policy in Russian Higher	16
Oraz R.	European Court of Human Rights and Kazakhstan	18
Tortaeva A.E., Sadvokassov K., Sergaliyev D.	Meaning of corruption in Europe and USA	21
Tsoy K.R.	Comparative analysis of international educational standards in the system of higher education in England and the Republic of Kazakhstan	24
Zhanymbek Y.	«Anti-corruption model of Singapore: theoretical and legal aspect»	28
Айдарбеков Н.	ҚР сайлау жүйесін жетілдірудің кейбір жолдары мен мәселелері	31
Амандыкова С.К.	Трансформация вузов в некоммерческие организации	34
Амандыкова С.К., Жамбаев Е.С., Сакиева Р.С.	К вопросу о формировании конституционной идентичности республики казахстан в контексте формирования единой нации	46
Амандыкова С.К. Корпебаев Ж.	Некоторые аспекты цифровизации избирательного процесса в Республике Казахстан	51
Ахмет Б., Бажай Х.	Адамның ар-намысы мен қадір-қасиетінің деффамациядан қорғалу тетіктері	53
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.	Влияние международного права на изменения правовой системы в условиях интеграции	57
Баетова К.К.	Правовое регулирование религиозных браков в МЧП	60
Бажай Х., Ахмет Б	Қазақстан Республикасының билік органдары жүйесінде парламенттік институттың қалыптасуы	64
Байбутаев Ә.Ж.	Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрудың құқықтық негіздері	69
Байкова Е.А., Махмадинов Д.М.	Негативные последствия реализации вопросов социального обеспечения в Республике Казахстан	75
Бауыржан Жұлдыз Бауыржанқызы	Неприкосновенность внутреннего мира личности и её интересов	78
Бейшембиев Э.Ж.	Кыргызстан: защита личности в национальном и международном публичном праве	83

Болтаев А.Д.	Қазақстан Республикасы азаматтардың сайлау құқығын жүзеге асырудағы әлемдік тәжірибеде туындайтын өзекті мәселелер	86
Бусурманов Ж.Д.	Правовая система и современное государство: проблемы, тенденции и перспективы развития	89
Бырдин Е.Н.	Проблемы защиты прав детей в Российской Федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ	91
Дайрабаева Н.К.	Актуальные вопросы государственных закупок в рамках ЕАЭС	95
Дайрабаева Н.К.	Перспективы совершенствования финансово-правового регулирования в сфере государственных закупок Республики Казахстан	97
Енсебаева А.Р.	Нулевая терпимость к коррупции - основа правового государства	101
Есенбаев Б.	Қазақстан және шетел азаматтарының сайлау құқығы және оның негізгі аспектілері	105
Жаксыбекова Ф.С., Татебаева Г.С.	Авторлық құқықтарды қорғау ерекшеліктері	108
Жанузакова Л.Т.	О понятии «государственный орган» в теории и законодательстве	111
Женисов С.К., Мысыр О.Д.	Сыбайлас жемқорлықпен күрес – бүгінгі таңдағы өзекті мәселе	115
Жуманова М.Х., Алдебаева Д.А.	Система законодательства социального обеспечения	116
Жуманова М.Х., Лукпан М.	Современные методы борьбы с коррупцией	121
Жунубаева М.М.	Банкротство «самозанятых» граждан в Российской Федерации	123
Ибрагимов Ж.И., Бұлақбаев М.	Кәсіби құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы конституциялық принциптер	125
Ибрагимов Ж.И., Жугралин С.А.	Механизм правовой защиты прав и свобод ребенка в Республике Казахстан и Российской Федерации	133
Ибрагимов Ж.И., Қырым Д.	Құқық үстемдігі мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құқықтық мәдениетінің негізі	135
Ибрагимов Ж.И.	Қазіргі заманғы мемлекеттік қызметшілердің құқықтық мәдениетін жетілдіру	139
Иванова Ж.Б.	Плагиат в модной индустрии: к вопросу о правовой защите творцов моды	144
Капсалям К.Ж., Капсалямова С.С.	Современные проблемы противодействия уголовным правонарушениям в сфере банковской деятельности	147
Капсалямова С.С., Буртебаева А.А.	Актуальные вопросы правового регулирования деятельности министерства финансов Республики Казахстан в условиях цифровизации	151
Каскабаева Т., Альмухамбетов Ж.Н.	Современное состояние сравнительного правоведения как учебной и научной дисциплины	155
Кусаинова Л.И.	Проблемы бедности в Республике Казахстан и куюго правовое регулирование	158

Мырзатаев Н.Д.	КР-дағы жоғары білім беру саласын құқықтық реттеудің теориясы мен тәжірибесі	162
Мырзатаев Н.Д., Сапарбекова Б.Е.	Педагог мәртебесін құқықтық қорғау – адам капиталының негізі	167
Орманова Ш.Ш., Алибеков А.А.	Элементы функционального анализа деятельности акимов сельских территорий	173
Орманова Ш.Ш., Алибеков А.А.	Факторы, влияющие на эффективность управленческой деятельности в системе местного государственного управления и самоуправления	177
Оспанова А.Н.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шаралары жүйесінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық сананы қалыптастыру	181
Рахимбаев Е.Н.	Генезис судебной системы Кыргызской Республики: проблемы. поиски, решения	185
Сагыналиева В.Ж., Темирбекова М.Л.	Предконституционное развитие досоветского Кыргызстана	191
Садуақасова А.А.	Билікті бөлу идеясын дамытудың негізгі кезеңдері және оны әлем елдерінің конституцияларында бекіту	194
Сәтілда А.Ш., Османова Д.Б.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәдениетін нығайту мәселелері	198
Сәулен Н.	Заң шығару және атқарушы билік органдарының өзара қарым-қатынасының мәселелері	200
Сивухова В.В., Тохтарова Т.С.	Мир без конфликтов!	204
Сивухова В.В.	Соотношение международного и внутригосударственного права: взаимодействие, автономное сосуществование	207
Смағұлов А.А., Смағұлова Р.А.	Қазақ қоғамындағы азаматтық құқықтық қатынастардың объектілері	211
Смағұлов А.А.	Шариат және қазақ әдет - ғұрып заңдарындағы адам құқықтары мен бостандықтарының өзара үндестігі	216
Смағұлова А.С., Смағұлов А.А.	Әдет-ғұрып заңдарындағы азаматтық қатынас түрлерін құқықтық реттеу аспектілері	220
Смағұлова А.С., Кусаинова Л.И.	Дәстүрлі құқықтың өркениеттілік идеяларының қазіргі қоғамды қалыптастырудағы өзектілігі	225
Стангалиева Г.С.	Нормотворческий процесс в государственном управлении: проблемы и перспективы	228
Тилоева А.М.	Понятие и условия привлечения несовершеннолетних к административной ответственности	231
Тилоева А.М.	Возраст несовершеннолетнего, как особенность административно-правового статуса субъекта административного правонарушения	236
Хайрмуханмедов Н.И.	Қазақстандағы жоғары оқу орындарында эндаумент қорларын құрудың мәселелері	239
Юсупов У.Д.	Правовые аспекты экологического состояния и рационального использования водных ресурсов в Кыргызской Республике	244
Яцек Залесны	Тенденции развития конституционного правосудия в странах Восточной Европы, как выражение спора права	251

	и политики	
СЕКЦИЯ 2 «СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»		
Nurmagambetov A.M.	Issues on the eeu labor legislation harmonization.	255
Абдираймова А.	Проблемы правового регулирования агропромышленного комплекса Республики Казахстан.	261
Алиева Л. Р.	К вопросу становления института исполнительного производства в гражданском процессе Республики Казахстан	264
Бердиярова Ж. С., Совет Д. Қ.	Қызметкерлердің еңбектік құқықтары және оны қорғаудың қажеттілігі	267
Дарменова Д.Б.	Повышение эффективности взаимодействия государственных органов с неправительственными организациями	270
Жусипова Б.А.	Жер қатынастары субъектілерінің құқықтық мәртебесі	274
Калтаева А. Т.	Міндетті медициналық сақтандырудың құқықтық реттелуі	278
Кенес А.К.	Значение и роль инвестиций в развитии экономики	279
Кусаинова Л. И., Смағұлова А. С.	Қазақ қоғамындағы сауда қатынастарының даму эволюциясы	281
Лейтане А. З.	Трудовое право Латвии и Казахстана	284
Марат Н.М., Оразалиев К.О.	Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті стандарттау саласының құқықтық реттелуі	291
Нургалиева Е.Н.	Проблемы правовой защиты социально-уязвимых слоев населения	299
Нұғыманов Е.Е.	Қазақстан Республикасында жер пайдалану құқығының түсінігі және оның түрлері	303
Омарова Э.Б.	Правовое регулирование переводов на другую работу	305
Омарова Э.Б.	Международное регулирование безопасности и охраны труда	308
Омарова Б.А.	Еңбек құқықтарын бұзылудан қорғауды қамтамасыз ететін заңдық кепілдіктер	311
Өмірзақов П.К.	Корпорацияның жарғылық капиталының құқықтық табиғаты	314
Сабырбек Ш. М.	Тендерлік қатынастарды сыбайлас жемқорлықсыз ұйымдастыру, шетелдік тәжірибе	317
Сабырбек Ш.М.	Загрязнение реки Урал: виды решение данной проблемы	320
Сактаганова И.С.	Функции гражданско-правовой ответственности	321
Смағұлов А.А., Смағұлова Р.А.	Қазақ қоғамындағы азаматтық-құқықтық қатынастардың объектілері	328

Хасенов М.Х.	О судебной практике по трудовым спорам: проблемы и решения	332
СЕКЦИЯ 3 УГОЛОВНОЕ ПРАВОСУДИЕ: ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВА		
Ахпанов А.Н.	Актуальные вопросы теории и практики Казахстанского уголовного процесса	336
Акимжанов Т. К.	О превенции уголовного законодательства Республики Казахстан	340
Балтабаев К. Ж., Татиков Р.У.	Проблема альтернативы лишению свободы по системе наказаний в уголовном кодексе Республики Казахстан	344
Казиканов Т. Т.	О совершенствовании понятия оперативно-розыскной деятельности	347
Ким К. В.	Обвинение в структуре принципа состязательности	351
Сартаева Н.А.	уголовно-исполнительное законодательство Республики Казахстан: современное состояние и перспективы совершенствования	354
Сембекова Б.Р.	Оперативно-розыскная деятельность в противодействии терроризму и экстремизму	358
Скаков А.Б.	Предупреждение экстремистских проявлений среди несовершеннолетних и молодежи Казахстана	362
Сматлаев Б.М., Казбек Ж.А.	Практические аспекты реализации противодействия коррупции для государственных и муниципальных служащих Казахстана и России	368
Баймолдина С.М.	Уголовная ответственность за воспрепятствование предпринимательской деятельности в Республике Казахстан	374
Бырдин Е. Н.	Проблемы защиты прав детей в российской федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ	378
Верченко Н. И.	Основания классификации преступного насилия (на примерах правоприменительной практики)	381
Кабакова О.В.	Правовая культура в мировом правовом и информационном пространстве	385
Мергембаева Н.Б.	Использование специальных знаний при расследованиях террористических актов	388
Монгуш А.С.	Историко-правовой анализ проблемы скотокрадства в Республике Тыва	391
Муратханова М.Б., Мұқаметқазинов А.С.	Қазақстан Республикасының киберқылмыстылық саласындағы заңнамасын жетілдіру бойынша ұсыныстар	395
Ашимова Э.А.	Self-determined liability problems for suicide issues	398
Ашимова Э.А.	Кәмететке толмағандар арасындағы қылмыстылықты жоюдың құқықтық және әлеуметтік аспектілері	402
Балгынтаев А. О.	Согласительное и приказное производство В уголовном процессе Казахстана»	408
Нурлұмбаева Л. Е.	Прикладные вопросы расследования и рассмотрения уголовных дел в порядке приказного производства	413
Тулепенов Ж.К., Какимов А.Ж	Татуласуға байланысты қылмыстық жауаптылықтан босатудың кейбір ерекшеліктері	416

Абенова Д. К.	О доступе задержанного подозреваемого к уголовному правосудию	419
Абдулла А. Б.	Организационно-правовые основы обеспечения информационной безопасности	423
Айнабекова М. Б.	Правовое регулирование противодействия терроризму в Республике Казахстан	426
Ануарова К. А.	Виктимологическая характеристика жертв от половых преступлений	430
Аширбек А. Ж.	Уголовная ответственность в налоговых правонарушениях	434
Балтабай М. Б.	Компенсация морального вреда в уголовном процессе: теоретические и историко-правовые аспекты	437
Давидовская В.А.	Институт наказания по уголовному законодательству стран романо-германской правовой семьи: сравнительный анализ	442
Дарменова Д.Б.	Повышение эффективности взаимодействия государственных органов с неправительственными организациями	446
Досанов М.У.	Салықтық қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы мәселесі туралы	450
Есет А.М.	Теория и практика исправительного воздействия и ресоциализации лиц, осужденных к лишению свободы	453
Кетепова С. Г.	История развития института приказного производства в Республике Казахстан и зарубежных странах	455
Кубенова Ш.А.	Уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего	459
Khasseanova A.R.	Problems of determining the subject of bribery under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan	463
Пахритдинова А.Ш.	Уголовно-правовая характеристика правонарушений в сфере информатизации и связи	466
Sembay G. B.	Procedural bases of house arrest in criminal proceedings	468
Сулейменова М.К.	Организация террористической деятельности: уголовно-правовые и криминологические аспекты	474
Қожахмет А. Қ.	Қылмыстық сот ісін жүргізуде куәгерлік иммунитеттің түсінігі, мәні және маңызы	476
Сиубаева Н. Ж.	Медициналық қылмыстық құқықбұзушылық субъектісінің ерекшеліктері	480
Феткулов А. Х., Каржасова Г.Б., Орынбеков А. С.	Есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы халықаралық ынтымақтастық	482
Исмагулов К.Е., Кажмуратова Д.С.	«Совершенствование уголовного законодательства, направленного на противодействие уголовным правонарушениям в сфере экономической деятельности»	486
Абулкаирова А.М.	Экстремизм как неотъемлемый элемент терроризма	490
Байзакова Р.Б., Бекбергенова А.К.	Особенности судебной реформы в Республике Казахстан	494
Исабекова А. Н.	Некоторые проблемы и перспективы развития уголовно - правового регулирования преступлений экономической направленности	498

Сабырбек Ш. М.	Қылмысқа айдап салушылықтың өзектілігі мен негіздері	501
Сокур А. С.	Незаконное перемещение стратегически важных товаров и ресурсов через таможенную границу в рамках евразийского экономического союза	505
СЕКЦИЯ 4 ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА НА ИЗМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА		
Kulnazarova D.	Extrajudicial resolution of labour disputes in the digitized world	509
Suleimanova I.	Convention on the rights of the child as the main guarantor of state cooperation in the protection of the rights of minors	512
Абаева Х.А.	Принцип долгосрочной устойчивости в сфере коммерческой космической деятельности	516
Абдакимова Д.А.	Правовое регулирование статуса педагога в международном праве и законодательстве зарубежных стран	519
Абенов М.С.	Развитие экономической деятельности Республики Разахстан в условиях интеграции	523
Акпарова Р.Н.	Применение норм международных договоров В уголовном процессе Республики Казахстан	527
Актаева А.Р.	Влияние международного права на национальное законодательство республики казахстан	538
Алпысбаева Ю.А.	Предпосылки и история создания евразийской экономической комиссии	541
Ахметова М.Х.	Международное правовое регулирование мультимодальных перевозок	544
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.	Влияние международного права на изменения правовой системы в условиях интеграции	551
Баймолдинова Е.Т.	Международно-правовое регулирование генной инженерии	554
Бектасова Д.Б.	Соответствие национального законодательства международным стандартам по отправлению правосудия в отношении несовершеннолетних	557
Бырдин Е.Н.	Проблемы защиты прав детей в Российской Федерации и Республике Казахстан: Сравнительный анализ	561
Дуйсенбаева К.И.	Механизм разрешения споров в рамках ВТО	564
Дьяконова А.А., Рахматуллина О.В.	Система источников правового регулирования международного научно-технического сотрудничества в условиях евразийской экономической интеграции: на примере Республики Казахстан	568
Елеубекова Н.Е., Шаймуханов А.Д.	Кеден ісі саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың нысаны ретіндегі еуразиялық экономикалық одақтың қызмет етуінің кейбір мәселелері	572
Есиркепова М.М.	Еңбек нарығындағы халықаралық гендерлік теңдік және казахстандағы әйелдердің құқықтық жағдайы	575

Жуманова Н.К.	Концепция международного «мягкого права» в международно-правовой доктрине	580
Жуматаев С.	Имплементация международного гуманитарного права	584
Жуматаев С.	Проблемы определения внутреннего вооруженного конфликта в международном гуманитарном праве	588
Жумашева Н. Ж.	Экономикалық интеграцияның өркендеуі кезінде еуразиялық экономикалық одақта миграциялық жағдайдың дамуы	592
Зукай Ж.	ШЫҰ аясында Қазақстан мен Қытайдың білім және мәдениет саласындағы халықаралық-құқықтық ынтымақтастығы	594
Зязикова Е.М.	Государственный иммунитет и его применение в практике	598
Иманбаев С.М., Батырова С.Б.	Санкции в международном праве	601
Кайратов М.	Space exploration technologies corporation: История компании	604
Карабаев Ф.Ж.	Қылмыстық істер бойынша құқықтық көрсету институтының кейбір пікірталас сұрақтары	607
Қаражан Б.С.	Қазақстан Республикасы мен мұнай экспорттаушы елдер ұйымы арасындағы халықаралық құқықтық қарым-қатынас	609
Костяная Ю.С.	Понятие и место информационной безопасности в системе общей безопасности стран-участниц ЕАЭС	614
Мадмарова А.Д.	Пиратство в международном морском праве	618
Макашева Д.	Правовое регулирование международных перевозок в Республике Казахстан	622
Максым Г.Е.	Спор за залив нутка	624
Ныгметуллинова Д.Е.	Вопросы понятия и сущности общих принципов международного уголовного права	627
Огланов К.Э.	Каспий теңізінің халықаралық-құқықтық мәртебесінің қалыптасуы кезеңдері	631
Ойнарова А.А.	Техническое регулирование – важный инструмент развития торговли в рамках Евразийского Экономического Союза	635
Оленина Т.Ю.	К вопросу о понятии модельных лесов канады и россии	638
Резинкин А.Ю.	Правовое регулирование международного научно-технического сотрудничества России и Узбекистана	641
Реш Р.В.	Вопросы ответственности международных организаций	644

Сарсенова С.Н.	Международно-правовое содержание экономической интеграции Китая и Казахстана	646
Сарсембаев М.А.	Текущие проблемы теории и практики международных договоров Казахстана	650
Серикова И.Е.	Меры ответственности за нарушение таможенных правил	654
Серік Л.С.	Правовые основы технологической модернизации ЕАЭС В контексте целей устойчивого развития	657
Серік Л.С.	Сравнительный анализ международно-правовых документов по борьбе с изменением климата: киотский протокол и парижское соглашение	660
Турмахан А.Б.	Международно-правовое регулирование мирного использования ядерной энергии в Республике Казахстан	662
Файзулла Д.М.	Военное использование космоса в интересах международной безопасности	665
Филатова Е.И.	Правовое регулирование авторского права стран-участниц Европейского Союза.	668

Пункт 9 статьи 50 Закона о выборах предусматривает вплоть до уголовной ответственности за нарушение тайны голосования, поскольку соблюдение тайны голосования не только право, но и обязанность участников избирательного процесса. В случаях несоблюдения данного принципа влечет признание недействительным избирательного бюллетеня, содержание которого, в итоге, становится известным широкому кругу лиц.

Нарушение тайны голосования позволяет тем самым контролировать волеизъявление голосующих избирателей, давая тем самым огласку волеизъявления конкретного гражданина, путем создания соответствующих условий, при которых возможно установление результатов голосования помимо воли избирателя.

ХҒТАР 10.15.41

**АДАМНЫҢ АР-НАМЫСЫ МЕН ҚАДІР-ҚАСИЕТІНІҢ ДЕФФАМАЦИЯДАН
ҚОРҒАЛУ ТЕТІКТЕРІ**

Ахмет Бергенгул

E-mail: bekaahmetova@gmail.com

М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Петропавл, Қазақстан

Бажай Хуандаг

huandagbazzhay@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Адамның жеке өміріне қол сұғылмауы, өзінің және отбасының құпиясы болуы, ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуы Қазақстан Республикасында адам мен азаматтың конституциялық-құқықтық мәртебесінің айқындаушы факторлары болып табылады. Әрбір адамның жеке өміріне қол сұғылмау құқығын қамтамасыз ету мәселелері және абройы мен қадір-қасиетін қорғау әрқашан да өзекті тақырыптардың бірі болып қала беретіні өмір шындығы.

Соған сәйкес, адамның жеке өміріне қол сұғылмау құқығын қамтамасыз ету мәселелері және абройы мен қадір-қасиетін қорғау саласындағы ұлттық заңнамалар нормаларын Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактінің стандарттарына сәйкестендіру жөніндегі іс-қимылдары кез-келген елдің жиі талқыланатын мәселелері болып табылады[1].

Олардың басты мақсаттары осы салаға қатысты жеке адамға жала жабу мен оның намысын қорлауды криминалсыздандыруға қол жеткізуді көздейді. Осыған байланысты жекелеген елдердің заңнамалары диффамация үшін қылмыстық жазалауды көздейді. Латынша «Диффамация» термині – «diffamatio», «fama» - «атақ, абырой» деген сөзінен шыққандығын білдіреді. Одан ағылшынның «defama» сөзі жасалған, мағнасы «жамандау» дегенді білдіреді. Қазіргі кезде «диффамация» термині осы қалпында ағылшын-американ және роман-герман құқықтары елдерінің көпшілігінде жала жабуды немесе оның түрлерін білдіру арқылы сақталып келе жатқанын көруге болады[2].

Мысалы, «Диффамация» термині британ заңнамасында (libel) жазбаша жала жабу, яғни баспасөзге шыққан жала, (slander) ауызша айтылған деп бөліп қарастырады. Соған сәйкес, Ұлыбританияда заңнамалық тұрғыдан Жала туралы қылмыстық акт (Criminal Libel Act 1819)[3] және Диффамация туралы акт (Diffamation Act 1996) [4] өмірге келгенін айта аламыз. Актлерге сәйкес, жала егер де құдайға тіл тигізетін, бүлдіретін немесе бүлікке айдап салатын, сондай-ақ әдепсіз болса қылмыстық заңнама ережесіне кіреді. Теорияға сәйкес, бұл елдегі бір басылым әкімшілік те, қылмыстық та сот ісіне ұшырауы, баспагердің түрмеге қамалып, келтірілген зияны үшін көлемді айыппұл төлеуіне мәжбүрленуі мүмкін десе, Америка Құрама Штаты бұқаралық ақпарат құралдарындағы диффамацияны құқықтық реттеу тәжірибесі мүлдем басқаша көрініс берген. Америкалық заңнамада диффамация үшін қылмыстық жауапкершілік көзделмеген. Онда ұлттық бұқаралық ақпарат құралдарының

ақпаратқа қол жеткізу және таратуда конституциялық құқықтарының қорғалуына негізгі басымдық беріледі. Америкалық диффамациялық құқыққа тән ерекшелік орын алған диффамациялық фактіні дәлелдеуді әрқашан талапкердің өзіне жүктейтіндігінде, ол таққан кінәнің бар екендігін өзі дәлелдеуге тиіс. Бұл жағдайда «кінәлілік салмағы» талапкердің мемлекеттік лауазымды адам, жай жеке адам немесе белгілі қоғам қайраткері екендігіне байланысты айқындалады. Бұған қоса америкалық құқықта «диффамациялық артықшылықтар» деп аталатын қағидалар бар. Осыған байланысты, баспасөздегі шындыққа қайшы хабарламалар сот ісін жүргізу немесе заңнамалық процесс барысында диффамация үшін жауапкершіліктен босатылады. Бұл жағдайда бұқаралық ақпарат құралдарының мұндай ресми процестерді жариялау конституциялық құқығы халықты ол туралы барынша мол ақпараттандыра отырып, қорғау мақсатын көздеу болып танылатындығымен ерекшеленеді. Америка Құрама Штаттарының жекелеген штаттарында «агенттік артықшылық» қағидаты жүреді, ол ақпараттық агенттіктер даярлаған материалдарды жариялайтын бұқаралық ақпарат құралдарын жала үшін жауапкершіліктен қорғаштайды. Америкалық құқық «диффамацияны» алдын ала жалған, атақ абыройын төгетін, басқалардың да кінәлауына итермелейтін немесе бизнесіне нұқсан келтіретін пікір ретінде таниды[5].

Бұл жағдайда диффамация жазбаша түрде жарияланса «пасквил», ал ауызша айтылса «жала» деп қабылданған. Диффамация туралы іс бойынша сотқа жүгіну үшін қуынудың ескіру мерзімі орташа есеппен бұқаралық ақпарат құралдарында жағымсыз материал жарияланған сәттен бастап бір жыл мерзімді құрайды.

Сондай-ақ штаттардың көпшілігінде талап қоюшының бұқаралық ақпарат құралдарына ақпараттың жалғандығын ашып көрсету үшін оның жарияланған күнінен бастап отыз күн ішінде жазбаша талаппен жүгінуіне мүмкіндік беретін «теріске шығару туралы» заңы бар. Ал, Канаданың қылмыстық заңнамасы «Біле тұра жалған, беделді түсіретін ақпаратты жариялаған әрбір адам қылмыс жасады деп танылып, бес жылға дейінге мерзімге түрмеге қамау түріндегі жазалауға жатады» (300-бабы).

Канаданың қылмыстық кодексінің 301-бабына сәйкес: «Тұлғаны қаралайтын, беделін түсіретін ақпарат жариялаған әрбір адам қылмыс жасады деп танылып, екі жылға дейінгі мерзімге түрмеге қамау түріндегі жазалауға жатады», делінген[6].

Италия Республикасында да бұқаралық ақпарат құралдарындағы диффамация үшін жауапкершілік қылмыстық заңнамамен реттеледі. Онда, жала жабу және атақ абыройына нұқсан келтіргені үшін алты айдан үш жылға дейін бас бостандығынан айырумен немесе айыппұл төлеумен жазалау көзделген[7]. Испания заңнамасына сәйкес диффамация мәселесі, яғни жала жабу – жала жабушы адамның таратылатын ақпараттың жалған екенін біле тұра қасақана таратқан әрекеті қылмыстық әрекет деп танылады.

Испания қылмыстық кодексінің 210-бабына сәйкес, көпшілік алдында қорлау да қылмыс ретінде танылған. Көпшілік алдында жала жабу орын алса, айыпты екі айдан алты айға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айырумен не ақшалай айыппұлмен жазалау көзделген[8].

Диффамация мәселесіне Польша мемлекеті де ерекше көңіл бөледі. Польша Республикасының қылмыстық заңнамасы бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалана отырып жасалған жала жабу немесе намысын қорлағаны үшін айыппұл не екі жылға дейін бас бостандығынан айыру түріндегі жазалауды көздейді. Сол сияқты лауазымды адамды қызметтік міндеттерін орындап жатқан кезінде, не қызметіне байланысты көпшілік алдында намысын қорлағаны, сондай-ақ елдің конституциялық органын қорлағаны немесе намысын кемсіткені үшін де жаза көзделген.

Мәселен, Польша Республикасының Президентін көпшілік алдында қорлағаны үшін үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан ауыруға жазаланады. Сондай ақ басқа адамның діни сезімдерін қорлау, діни қастерлі заттарды не діни ғұрыптарды көпшілікпен орындауға арналған орынды көпшілік алдында қорлау қылмыс ретінде бағаланып, жазалауға жатқызылған. Бұл елдік басты ерекшелігі адамдарды немесе адамдар топтарын олардың ұлтына, нәсіліне, дініне байланысты немесе атеистік көзқарастарына байланысты көпшілік

алдында қорлағаны үшін неғұрлым қатаң жауапкершілік қарастырылған. Польша қылмыстық заңының 212-бабына сәйкес жала жабу бостандығын шектеумен не бір жылға дейін бас бостандығынан айырумен жазаланады[9].

Француз қылмыстық заңнамасы белгіленген жағдайларда диффамация үшін қылмыстық жауапкершілікке көпшілік алдындағы және көпшілік алдындағы емес диффамация жасағаны әрі нәсілдік немесе кемсітушілік сипаттағы намысын қорлағаны үшін жеке тұлғалар да, заңды тұлғалар да тартылуымен ерекшеленеді.

Негізінен Францияда диффамация фактісінің шынайылығы баспасөз бостандығы туралы заңнамаға сәйкес анықталады. Француз юриспруденциясы диффамация ретінде жеке адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетіне тиетін айыптаулар мен шындыққа жатпайтын пікірлерді таниды. Көпшілік алдында емес намысын қорлау, егер оны арандату мақсатында жасалса қылмыс деп танылуы мүмкін. Сол сияқты, жалған сөз тасығаны үшін де қылмыстық жауапкершілік белгіленген[10].

Қазақстан Республикасы Конституциясының 17-бабына сәйкес, «адамның қадір-қасиетіне қол сұғуға болмайды», десе 18-бабында «...ар-намысы мен абройлы атының қорғалуына құқығы бар», деп тұжырымдалған[11].

Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі. Адамның конституциялық құқықтарының ішінде адамның ар-намысы мен қадір-қасиеті аса маңызды құндылық болып саналады. Бұл жерде адамның қадір-қасиеті дегеніміз – адамның өзінің сипатын, қабілетін, өмір-танымын, қоғамдық маңыздылығын іштей бағалауы.

Бұл кез келген жағдайда өзінің адам екенін естен шығармау деген сөз. Ал, ар-намыс дегеніміз – адамға өнегелік тұрғыдан берілетін қоғамдық баға, адамның азамат, қоғам мүшесі ретіндегі рухани және әлеуметтік өлшемі. Екі өнегелік санат – қадір-қасиет пен ар-намыс адам мен қоғам арасындағы белгілі бір әлеуметтік қатынастарды көрсетеді, онда қоғамдық маңызы бар және ол қоғамдық қатынас қылмыстық заңнамамен қорғалатын маңызды объектілер болып табылады. Қазақстандық қылмыстық заңнама адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғатын қылмыстардың екі түрін (жала жабу және қорлауды) қарастырады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 130-бабына сәйкес, жала жабу, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін немесе оның беделін түсіретін көрнеу жалған мәліметтер таратудан тұрады. Мұндай жағдайда, бір мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазалау көзделсе, көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сондай әрекеттер үшін екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазалау қарастырылған.

Осы баптың үшінші бөлігіне сәйкес, адамды сыбайлас жемқорлық, ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасады деп айыптаумен ұласқан, сол сияқты ауыр зардапқа әкеп соққан дәл сондай жала жабу іс-әрекеттері орын алса, үш мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады деп көрсетілген. Ал, қылмыстық кодекстің 131-бабына сәйкес, қорлау, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсіткені үшін – бір жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз жиырма сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады десе, аталған баптың екінші бөлігі бойынша көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сондай іс-әрекеттер үшін – екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не

сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады делінген[12].

Қорытынды. Жала жабу немесе қорлау арқылы нұқсан келтірілетін мұндай маңызды қоғамдық қатынастарға қасақана қылмыстық жолмен қол сұғу әрекеттерін диффамация тұрғысынан бағалап, қылмыстық жаза мөлшерін белгілеуін қайта қарастырып, әлі де жетілдіруді қажет ететіндігін ескеруіміз қажет сияқты.

Себебі, құқықтық мәдениетті қалыптастыруда, адам мен азаматтың конституциялық құқықтары, соның ішінде адамның ар-намысы мен қадір-қасиеті мәселелерін қорғауда конституциялық тұрғыдан белгіленген кепілдіктердің әлі де сын көтермей отырғаны байқалуда. Олай дейтініміз адамның жеке басының қоғамдағы жағдайы – мемлекеттің даму деңгейін білдіретін көрсеткіш.

Сондықтан, ар-намысы пен қадір-қасиет мәселесіне қатысты қоғамдық қатынастарды криминализациялауда, әсіресе цифрлық кеңістіктегі орын алып жататын өкінішті жағдайларға ерекше мән беріп, қоғамда құқықтық жауапкершілікті сезінетіндей, құқықтық сана қалыптастыра отырып, құқықтық мәдениетті орнату бүгінгі таңдағы өзекті мәселе болып отырғандығын мойындауымыз қажет. Сонда ғана диффамацияның алдын алу, болдырмау, жолын кесу өз нәтижесін берері сөзсіз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті (Нью-Йорк, 1966 ж. 16 желтоқсан) [Электронды ресурс]. -URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091> (дата обращения 20.04.2019).
2. Уикипедия ашық энциклопедиясы [Электронды ресурс]. - URL: <https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%84%D1%84%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F> (дата обращения 20.04.2019).
3. Criminal Libel Act 1819 [Электронды ресурс]. - URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo3and1Geo4/60/8> (дата обращения 20.04.2019).
4. Diffamation Act 1996 [Электронды ресурс]. -URL: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/31/pdfs/ukpga_19960031_en.pdf (дата обращения 20.04.2019).
5. Media Law [Электронды ресурс]. -URL: https://photos.state.gov/libraries/korea/49271/p_december2010/media-law-handbook.pdf (дата обращения 20.04.2019).
6. Criminal Code (RSC, 1985, с. С-46) [Электронды ресурс]. -URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/fulltext.html> (дата обращения 20.04.2019).
7. Codice Penale [Электронды ресурс]. -URL: <http://www.ipsoa.it/codici/cp/11/t1> (дата обращения 20.04.2019).
8. Código Penal [Электронды ресурс]. -URL: <https://www.amazon.es/Derecho-Penal-espa%C3%B1ol-Biblioteca-Universitaria/dp/8430972196> (дата обращения 20.04.2019).
9. Kodeks karny [Электронды ресурс]. -URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата обращения 20.04.2019).
10. Code pénal [Электронды ресурс]. -URL: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf> (дата обращения 20.04.2019).
11. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. [Электронды ресурс]. -URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_#z13 (дата обращения 20.04.2019).
12. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. [Электронды ресурс]. -URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226#z130> (дата обращения 20.04.2019).